

PARCERISAS, Francesc (coord.) (2008): *Entre dos mons. Visions de la literatura catalana i europea a l'inici del segle xx. 1906-2006. Un segle de modernitat literària*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 258 p.

Aquest volum recull la sèrie de conferències organitzades per la Institució de les Lletres Catalanes (ILC) i celebrades amb motiu del centenari (1906-2006) d'un conjunt d'esdeveniments clau en la història de la Catalunya moderna. Les conferències del present volum van formar part, juntament amb d'altres simposis, col·loquis, homenatges i activitats commemoratives, dels actes centrats en la literatura que van tenir lloc al llarg del 2006 a diverses poblacions catalanes sota el títol genèric de «1906 Lletres».

Francesc Parcerisas, coordinador del volum i de la celebració del centenari, destaca l'empenta i el sentit institucional de la societat catalana de principis de segle xx que van fer possible el seguit de realitzacions polítiques i culturals que apuntaven cap a una era de consolidació, expansió i normalització. El 1906, data emblemàtica d'aquest esforç col·lectiu, quallaren moltes de les iniciatives engegades anys enrere. És, com remarca Parcerisas, un moment de confluència entre el Modernisme i el Noucentisme, dos moviments que maldaren per la modernització de tota l'estructura social catalana i posaren les bases d'un projecte nacional de futur. El paper que hi va desenvolupar la literatura, «com no podia ser d'altra manera», va ser cabdal, fent una funció «alhora de símbol i de motor» (p. 13).

Les conferències aplegades en aquest volum presenten una panoràmica d'aquesta literatura catalana a través dels llibres més representatius publicats el 1906. Alhora, fent present que és aleshores que la literatura catalana esdevingué una literatura moderna i europea, també es repassa les seves relacions amb Europa, amb els moviments, obres i autors més importants gestats a diferents països del vell continent. D'aquesta manera, el llibre s'estructura en dues parts: d'una banda, «Visions de la literatura catalana de 1906» reuneix les reflexions i impressions d'especialistes i escriptors sobre *Els fruits saborosos* de Josep Carner (Narcís Comadira), *Enllà* de Joan Maragall (Lluís Quintana), *Glosari* d'Eugeni d'Ors (Xavier Pla), *Horacianes* de Miquel Costa i Llobera (Biel Mesquida), *Josafat* de Prudenci Bertrana (Maria Barbal), *Les multituds* de Raimon Casellas (Jordi Castellanos i Alan Yates) i *Pilar Prim* de Narcís Oller (Margarida Aritzeta); d'altra banda, «Visions de la literatura europea el 1906» recull els treballs sobre les literatures francesa (Lluís Maria Todó), alemanya (Ramon Farrés), russa (Jaume Creus), italiana (Rossend Arqués), anglesa (Josep M. Jaumà) i de l'Europa Central (Simona Škrabec) el 1906.

Narcís Comadira obre la primera part del llibre amb «Et in Arcàdia Ego» (p. 21-38), una reflexió sobre *Els fruits saborosos* de Josep Carner. Comadira parteix de la tesi que els fruits carnerians vehiculen una versió molt personal del motiu de l'Arcàdia, gens edulcorada, adulta i sàvia, marcada per la constant presència de la mort. Des d'aquest punt de partida, o d'arribada, l'autor pretén trencar el tòpic de «l'Arcàdia beneitona, juganera, superficial, lleugera [i] petitburgesa» (p. 31) carneriana. És en aquest sentit que comenta alguns dels poemes i n'explica la seva gènesi. Els referents artístics de tema arcàdic amb què entronca aquest llibre, segons Comadira, des dels poemes de Miquel Costa i Llobera als quadres de Nicolas Poussin, són analitzats comparativament amb el recull per tal d'evidenciar-ne les influències (el gust pel classicisme, per exemple) i les innovacions de collita pròpia (com la sensualitat dels poemes). L'autor, que remarca el contrast entre el poc ressò que tingué aquest llibre entre la crítica noucentista i la importància que acabaria tenint en la història de la poesia catalana, clou l'exposició vinculant la seva interpretació de l'Arcàdia carneriana amb la teoria poètica que es desprèn del darrer poema del recull «Els raïms immortals».

El segon article és de Lluís Quintana, amb «La poesia tot just ha començat» (p. 39-49), i centra el seu comentari d'*Enllà* de Joan Maragall en tres aspectes: contextualització, anàlisi de poemes i recepció del llibre. Quintana destaca el doble esforç de Maragall per «treure la poesia d'aquest àmbit social [propi de la Renaixença] i dur-la a un àmbit íntim, personal» (p. 40) i per provar d'augmentar l'expressivitat de la seva eina artística a través d'una renovació dels temes, formes i llenguatge. L'autor proposa una interpretació per a cada un dels sis poemes que comenta del recull i en destaca aquells aspectes que exemplifiquen l'esmentada revolució estètica. Finalment, quant a la recepció, relaciona la poca

acollida que va tenir el llibre entre la crítica coetània precisament amb el fet de ser un dels precursors de la nova poesia del segle XX. L'exposició de Quintana és clara, lleugera i amb un marcat to didàctic que denota la voluntat d'arribar al lector no especialitzat.

A «Eugeni d'Ors, el primer intel·lectual català modern» (p. 51-59), Xavier Pla repassa la història de la recepció d'Eugeni d'Ors cent anys després de la publicació del *Glosari*. Pla planteja un article crític amb la situació actual de l'estudi orsià –del qual és un destacat investigador– i argumenta, un cop més, el pes històric de Xènius. Creu que encara avui dia «falten reflexions objectives i desapassionades» (p. 54) al voltant de la figura d'Ors, mancada d'un reconeixement unànimе entre la crítica i la societat catalana. Recorda que encara queda molt material de l'escriptor per recopilar i «molts 'Ors' per estudiar» (p. 55). Aquesta mancança, com exposa l'autor, contrasta amb el pes d'Ors en la cultura catalana, no només per la magna obra que significà el *Glosari*, sinó pel fet d'erigir-se com el primer intel·lectual modern a Catalunya en vincular la seva obra «periodística» a unes finalitats polítiques i socials.

Des d'un punt de vista personal i amb un estil desenfadat, Biel Mesquida («Del *Siau qui sou* al *Siau qui voleu ser*», p. 61-73) explica la importància que va tenir per ell, com a lector i creador, les seves primeres lectures d'*Horacianes* i aporta dades rellevants al voltant de la seva gènesi i significació històrica. L'autor ressegueix el gir de Costa i Llobera cap al classicisme, marcat pel conflicte d'ordre ideològic amb les seves creences religioses, des de les primeres composicions d'arrel romàntica fins al llibre que l'acabaria consagrant. Per Mesquida, *Horacianes* marca una fita en la història de la literatura catalana en la mesura que ajuda a «mostrar i demostrar que aquesta llengua catalana és una eina plàstica, flexible, complexa, joguina que serveix per a qualsevol escriptura com les llengües romàniques germanes» (p. 70). En aquest sentit, segons l'autor, aquest esforç filològic a través de la literatura és suficient per afirmar que «Costa és un dels pares fundadors del nostre català estàndard» (p. 70-71). L'article acaba amb el poema «Comiat» i amb una proposta actualitzadora de la premissa costaillobe-rana del «siau qui sou».

«Prudenci Bertrana, o el desig de crear» (p. 75-90), de Maria Barbal, repassa la trajectòria literària de Prudenci Bertrana fins a la publicació de la novel·la *Josafat*. Barbal, que pretén subratllar l'interès de la novel·la i l'autor «als lectors d'avui» (p. 75), ressegueix «tots els elements [que] es reuneixen feliçment perquè hagi esdevingut una obra clàssica» (p. 88). Així, l'article para atenció tant a aspectes interns, com l'argument, l'estructura narrativa, l'estil, la significació de personatges, escenaris i símbols, temes, etc., com també a aspectes externs, com són els relacionats amb la recepció, el procés de publicació o les intencions de l'autor. L'article inclou una bibliografia d'obres d'interès pel tema.

Jordi Castellanos, a «*Les multituds*, entre el caos i el sagrat» (p. 91-102), considera l'obra de Casellas un llibre històricament important perquè sintetitza per via literària les doctrines sociològiques sobre els moviments de masses de la societat moderna i perquè és una baula clau per entendre la construcció de la novel·la moderna catalana. Castellanos fa un repàs dels diversos estudis finiseculars al voltant del concepte «multitud» i defineix el tracte (artístic) que en fa Casellas. Així mateix, contextualitza l'actitud de l'escriptor en relació al simbolisme i al conflicte artista-societat típicament modernista, ressegueix la gènesi del llibre estudiat i en situa *La damisella santa* i *Els sots feréstecs* com a precedent i conseqüència lògica, respectivament. L'article se centra en la vinculació entre la multitud i els elements de «festa» i «sagrat» que li són inherents. Finalment, analitza les tensions de la novel·la entre el sagrat i el profà i ho exemplifica amb el comentari d'alguns contes de l'obra.

Després de l'article de Castellanos, Alan Yates («Entre el procés de Montjuïc i la Setmana Tràgica», p. 103-118) continua l'anàlisi de l'obra de Casellas des d'una òptica ben diferent. Yates parteix d'una hipòtesi de Joan Lluís Marfany per analitzar en clau política certs elements de *Les multituds*. Concretament, l'autor especula sobre l'impacte que la política d'Alejandro Lerroux va tenir en l'escriptor i en quins sentits es reflecteix en la seva obra literària. L'article, que comença contextualitzant el llibre en relació a la política coetània i a la teorització sobre el fenomen de masses, se centra en el comentari de text d'alguns dels contes del llibre. D'aquesta manera, Yates, que també se serveix d'aspectes biogràfics de Casellas per recolzar la seva lectura, ressegueix i interpreta des de l'òptica proposada imatges, temes, símbols, vocabulari i altres elements narratius de l'obra. Es tracta, en efecte, d'una

lectura poc explorada que se suma i complementa altres estudis ubicus com els dels ja esmentats Castellanos i Marfany.

La primera part del llibre la clou Margarida Aritzeta, amb «*Pilar Prim*» (p. 119-143), una anàlisi de «la darrera gran novel·la de Narcís Oller i, des del punt de vista estètic, la més reeixida» (p. 119). Aritzeta contextualitza l'obra, tot fent repàs dels tres moments de la trajectòria literària de l'autor (formació, plenitud i escriptura de les memòries en època del declivi). L'autora analitza l'argument de *Pilar Prim*, la seva difícil gestació, les innovacions psicologistes que presenta (hereves de *La bogeria*) i la diferent recepció que ha tingut al llarg del temps. Finalment, compara diferents lectures crítiques de la novel·la i s'atura a comentar la polèmica suscitada pel seu aparent final obert. Tot i proposar una interpretació pròpia, fornida amb dades resultants d'un treball d'investigació, Aritzeta advoca per la llibertat del lector a l'hora d'entendre la novel·la a la seva manera i a concebre la lectura com un «joc obert a la discussió i a la polèmica» (p. 143).

La mirada a vol d'ocell al context europeu s'obre amb una panoràmica sobre la literatura francesa («Valéry a Catalunya», p. 149-162), a càrrec de Lluís Maria Todó. L'autor esbossa els esdeveniments culturals més importants del tombant de segle a París i focalitza el seu interès en la figura de Valéry, arran de la publicació de *La soirée avec Monsieur Teste* (1906). Després d'exposar les prevencions del francès contra la narrativa, propiciades per la seva adscripció al simbolisme, Todó remarca que Valéry, el 1924, viatjà a Catalunya per advertir paradoxalment del perill de «l'excés de poesia i la manca de novel·la a la cultura catalana del moment» (p. 155). Todó interpreta que el poeta francès, que tornà a Barcelona el 1933, obre la porta a un seguit de reflexions en les quals s'insereixen la cèlebre conferència de Carles Riba «Una generació sense novel·la» i posteriors articles de Xavier Benguerel o Gabriel Ferrerter, entre d'altres. El mateix ponent clou l'article en aquest sentit, tot qüestionant l'actual estat de la qüestió. L'exposició es completa amb una bibliografia essencial sobre el tema.

Ramon Farrés, a «Entre el naturalisme i l'expressionisme» (p. 163-174), presenta un ventall d'autors i obres de la literatura alemanya, tot prenent l'any 1906 com a llindar de dues èpoques: el del pas, en el pla històric, de la política del Segon Reich al Tercer Reich i, en el pla literari, del naturalisme a l'expressionisme. Farrés comenta l'evolució que s'esdevé des del «teatre escandalós de Wedekind i del teatre crític de Hauptman a Alemanya», al «teatre escandalós i crític de Schnitzler» (p. 168) passant per la tematització de la decadència de l'imperi autrohongarès de Hofsmannsthal i Musil. També comenta altres obres coetànies a aquests dramaturgs, com són les novel·les dels germans Mann, de Rilke, Hesse, Walser i Kafka, i les peces dramàtiques i la poesia de l'aleshores jove Takl. Tots ells, apunta l'autor, amb la influència de Nietzsche de rerefons i amb la idea de canvi com a bandera. Farrés, que també comenta tangencialment la presència d'aquestes obres a Catalunya, clou l'article convidant el lector a deixar-se seduir pels llibres comentats i a reflexionar sobre l'evolució o involució del món que aquests autors pretenien millorar.

Jaume Creus, a «Homes i revoltes» (p. 175-188), comença el seu repàs per la literatura russa dibuixant els trets fonamentals de l'asfixiant panorama polític finisecular i la gestació en els cercles intel·lectuals de les revoltes de principi de segle. La literatura del segle XIX, com argumenta Creus, entra de ple en la lluita llibertària i «l'art per l'art», considerat burgès, queda arraconat a favor de «l'art útil» que prediquen autors com Txernixevski. Així, l'autor cita diferents obres i autors finiseculars que, vinculats a aquest debat, sembren el terreny perquè sorgeixin novel·les de qualitat i amb «un servei social» (p. 181) com les de Kuprín, Andréiev o, sobretot, Gorki, amb forta presència a Catalunya. Finalment, quant a la poesia, Creus comenta obres d'escriptors mal anomenats «decadents» –per la voluntat de desmarcar-se del debat polític– com Briússov o Balmont i de simbolistes com Merejkovski, Bieli o Blok. L'article ve acompanyat d'un llistat bibliogràfic sobre el panorama de la literatura russa i un de complementari al panorama literari català de 1906.

Rosend Arqués, a «La cultura italiana entre passat i futurisme» (p. 191-210), tracta la manera com la crisi política d'Itàlia i la crisi epistemològica del positivisme de les dues darreres dècades del segle XIX marquen la primera generació d'escriptors italians del Nou-cents. La dicotomia continuïtat-ruptura amb la pròpia tradició és un dels principals motors del debat literari de principis de segle, que té lloc en

revistes i manifestos. Arqués situa el sentiment d'inquietud com un dels trets distintius d'aquesta generació, en la qual figuren noms com Corazzi, Covoni o Moretti, i que trobarà en el futurisme de Marinetti –el qual té en la poesia el seu principal terreny d'aplicació– la seva vehiculació més rupturista. L'autor també repassa els principals novel·listes que tracten d'allunyar-se de la novel·la naturalista, fins aleshores en voga, a través de la tècnica del fragmentarisme: des d'Slataper, Boine o Jahier fins a Svevo, Saba i Palazzeschi, passant per D'Annunzio. L'article, en el qual s'il·lustra el panorama exposat amb fragments i comentaris d'obres, es completa amb un llistat bibliogràfic.

Josep M. Jaumà, a «Entre l'època victoriana i el moviment modern» (p. 211-232), s'encarrega de dibuixar el mapa literari anglès de la primera dècada del segle xx. Contextualitza el període amb una anàlisi sobre les implicacions artístiques de la desfeta de l'època victoriana i fa un petit incís sobre els diferents horitzons psicològics i morals que guiaven aleshores a catalans i britànics. Jaumà exemplifica amb fragments originals, amb traducció al català, el comú interès de l'època per una literatura d'idees i de reflexió política, com és el cas de les novel·les de Shaw, Wells, Chesterton o Conrad, i per l'emmirallament de la inestabilitat dels antics fonaments ideològics, com la poesia de tema antiimperialista de Hardy o Kipling, i la de tema nacionalista de Yeats. Alhora, el ponent també destaca i comenta breument les veus més importants dels nous moviments que responen a problemes socials: és el cas del feminisme, amb Virginia Woolf com a figura destacada, i de l'avantguardisme, que reacciona als canvis propiciats per la Gran Guerra, amb noms com Pound, Eliot o Joyce, entre d'altres.

L'última panoràmica, «La mirada dels joves» (p. 233-258), va a càrrec de Simona Škrabec, que tracta la literatura de l'Europa Central advertint ja d'entrada de l'equívoc comprès en el mateix concepte que es proposa analitzar. La multiplicitat de literatures que engloba l'«Europa Central» obliga la ponent a centrar-se en quatre autors representatius: Franz Kafka, Rainer Maria Rilke, Robert Musil i Ivan Cankar. Škrabec se centra en quatre eixos de reflexió de l'època i comenta l'aportació i tractament que en fa cada un dels autors proposats. D'aquesta manera, el capítol «La mirada» tracta la nova percepció de la realitat, la manera d'acostar-se a un món i a un individu múltiple i fragmentari; «La llengua» se centra en el problema del desgast expressiu i la inefabilitat, així com de la resposta que tots quatre donen dins de la mateixa obra literària. L'autora també para atenció a la tria lingüística de cada un dels escriptors i s'atura a comentar les teoritzacions de Kafka sobre la literatura de nacions petites; finalment, al capítol titulat «L'anhel», s'hi analitza el tractament literari de la possibilitat/impossibilitat d'assolir la realització humana dins de la societat i el rol que desenvolupa l'amor en aquest procés d'encaix. Škrabec il·lustra la seva exposició amb fragments de les obres citades i completa l'article amb un llistat bibliogràfic.

En conjunt, les diferents mirades cap a l'any 1906 aplegades en aquest volum esbossen un mapa literari de Catalunya i d'Europa tan ric com heterogeni, marcat pels aires de modernitat i la idea de canvi a l'horitzó. Les dues parts d'aquest llibre posen de relleu les correspondències entre el bullici cultural del vell continent i el d'una Catalunya ambiciosa que es volia receptiva, en tots els àmbits de la societat, a les «palpitacions del temps». Les diferents visions d'aquest llibre, en efecte, donen la mesura de l'impuls i les dinàmiques de caràcter renovador del període però, alhora, també presenten una reflexió, més o menys implícita, més o menys explícita, sobre l'estat actual i els reptes de futur de la cultura i societat catalanes. I és segurament en aquesta reflexió, més enllà del record i la revisió d'un passat que cal tenir present, que iniciatives com la que ens ocupa esdevenen significatives. Acabem, doncs, amb les paraules preliminars d'Oriol Izquierdo, director de la ILC, que apunten clarament en aquest sentit quan, després de felicitar-se «de tot el camí fet», es demana «si un 1906 no torna a ser necessari» (p. 11).

Marc COMADRAN ORPI
Universitat Autònoma de Barcelona